

MARAFKÓ LÁSZLÓ

Alagsorban

Ötvenhat évesen az ember beletörődik – mit beletörődik, mazochistán beleveti magát – abba a munkába, amit ifjan, akár tízszeres bérért sem vállalna el. Mert ha ilyen korban elbocsátják, akkor – némi alappal – megveti a világot, és a pokolra szállás első fokozataként egy alagsori könyvraktárban hajlandó beállni anyagmozgatónak. Még ha előtte maga is írt pár könyvet. Vagy talán éppen azért?

Nem megvetendő körülmény, hogy a külvárosi bérház alatt húzódó raktár (egykor közös helyiségek láncolata) egy régi barátja bérleménye, akivel együtt még a katonaságnál, kúszva – a zubbonyt használva rongyként, inas testünket partvisként – oda s vissza jó néhányszor feltörölték a gyakorlóterepet.

Említett barát a szívünkbe s az egész szakasz szívébe egy ártatlan mondatával lopta be magát. A kiképzőtiszt épp a nukleáris fegyverek hatására hozott parányi példát. Azzal a könnyedséggel, mely minden, a pusztításra szakosodott ember sajátja, különösen ha ő maga eddig még rombolásnak – életkorának, sorsának, szerencséjének köszönhetően – nem volt elszenvedője. Az őrnagy tehát imígyen pendítette meg a témát: „Tegyük fel, hogy Budapestet a Keleti pályaudvar magasságában (hogy a város közepe miként írható le a 'magasság' fogalmával, az maradjon a hadművészeti szleng nagyvonalú stílbravúrja – *a szerző megj.*) két megatonnás atomcsapás éri. A robbanás epicentrumában, két kilométeres körzetben minden megolvad, harminc kilométeres körzetben a nyomáshullám következtében minden épület, jármű stb. elpusztul, ötven kilométeres körzetben a sugárzás minden életet kipusztít...” A pusztítás és a kilométerek vonatkozásában az ember emlékezete már nem megbízható, egy szakember bármelyik adatot könnyedén cáfolhatja, kiterjesztheti és szűkítheti, ezért inkább mintegy a tényközlés könnyedségére hívnám fel a figyelmet, amely nyilvánvalóan a győzelem eleve meglevő bizonyosságából fakad, habár eme csapást egyelőre mi kaptuk, ámde az őrnagy elvtárs ábrázatán már a válaszcsepesség igazságosságának kíméletlen fensége ül. E pillanatban nyújtotta fel a kezét a barátom, akkor még csak bajtárs, kiképzendő egyed, „hallgató” – ahogy nevezettünk, s meg sem várva az engedélyt, felállt, majd ahelyett, hogy az alaki kiképzésnek megfelelően, jelentkezett volna (név, rendfokozat, alegység stb.), azt mondta: „De kérem, én biológus vagyok, s ott emberek élnek...” A szakasz egyetlen néma vigyorba fordult. Elvégre ott valóban emberek éltek, ami azt illeti, abban a feltételezett csapáspillantásban

valószínűleg már nem élnek (éltek volna), sőt, már mi sem élünk, ha akkor ugyanabban a körletben leledzünk, mint az előadáskor.

Az őrnagy némi pislantások után kellő leleménnyel szerelte le a defetista fel-szólalás nyomán támadt hangulatot, mely a baráti – mi több: testvéri – koalíció harci elszántságára nézve oly veszélyes tendenciát indíthatott volna el. Ama naptól kezdődően, ha mondjuk a ritka focikalkmakkor barátunknál volt a labda, a szélső megiramodva így kiáltott: „Itt emberek vannak”, talán még a kezét is felnyújtotta, és lám, jobbfedezet barátunktól máris kapta a bőrgolyót. És kíméletlenül bevágta.

Szóval ama legyőzhetetlen tábor, melynek védelmére kiképzésünk is elrendeltetett, hangtalan összeomlása valamint szerénységem munkahelyi elbocsátása után barátunk, barátom odavett a könyvraktárába, hogy ne érezzem világűrbe kilökött lénynek magam. Pár alkalmazottja volt csupán. Egy törékeny hölgy, aki a papírmunkát végezte, meg egy idősebb, bizalmatlan tekintetű raktáros, s egy távoli könyvesboltban az eladó. A raktáros a könyvek átrendezését, csomagolását, ki- és berakását végezte a polcokkal telezsúfolt, állott levegőjű folyosókon, zegzugos pincehelyiségekben.

Névjegyet csináltattam mint kereskedelmi vezető, holott ez a titulus eddig nem létezett, de barátom – enyhítendő a szerinte helyzetemben bekövetkezett társadalmi zuhanást – úgy vélte, jobb, ha tárgyalásokon ilyen névjegyet adhatok át a kiadói embereknek vagy boltvezetőknek. Feltéve, ha nem abban a farmerben és pulóverben feszítek, mely a közműcsövekkel telehálózott alagsorban ideális öltözet a készlet mozgatásához, ha a főnök szerény kocsján néhány száz vagy ezer példány új avagy kedvező áron beszerzett régebbi kiadvány érkezik a járdaszinttől a mélybe vezető csúszdához.

A főnök egykori katonatársának lenni – mások szemében – gyanús körülmény. Az érdes tekintetű raktáros az én kereskedelmi vezetővé avanszálásommal óhatatlanul hátrasoroltatott, még ha neki korábban nem is dukált névjegy, mert a főnök nem kívánta tárgyalási helyzetekbe hozni. Nem is a cég barátom által felépített és őrzött tekintélyének védelmében, csupáncsak azért, mert ezt a tisztséget nekem kreálta. Az első komolyabb szállítmány érkeztekor, látva, hogy cipelt adagjaim alatta maradnak az övéinek, a raktáros tárgyilagosan kijelentette: „Meg kell erősödnie.” Mintha egy fejlődésben levő kamasznak mondta volna. Tulajdonképpen igaza volt, hiszen előtte évekig egy szövegszerkesztő előtt ültem, s most, rakodás közben, combból s nem derékből emelve a terheket, csak arra ügyeltem, nehogy egyik pillanatról a másikra bejelentkezzen eleddig jól karbantartott lumbágóm, és abban a helyzetben maradjak, ahogy épp görbedek.

A raktáros néha mesélt. Hogy a nyugdíjazása előtt vállalati sofőr volt, a főnököt szállította. Cserébe nekem is illett valamit elárulnom a múltamról. Felidéztem az emlékezetes ösztályalati értekezletet, ahol mások védelmében azt kifogásoltam, miért az utolsó pillanatban szólnak, s akkor sem kész névsorral, hi-

szen ilyen létszámú váratlan felmondás után két- és háromgyermekes emberek egyhamar nemigen fognak munkát kapni. Meg a munkahely múltjára utaltam, patinájára, amihez nem illik ez a módszer, mire a felmondásokat foganatosító, legutolsó divat szerint öltözött ifjú vezérigazgató enyhén elpirult, holott nem arra céloztam, hogy abban a szakmában én már több időt eltöltöttem, mint ahány éves ő. Még aznap a munka nélkül maradtak közt találtam magam. A közvetítők által hozott, nekem címzett cseppet sem biztató üzenetekről nem is beszélve. Nyilván némi indulat is átszötte szavaimat, mert a raktáros hozzátette: „Maga is csak most beszél...” Nem bizonygattam, hogy akkor szóltam, mikor mások hallgattak.

A kereskedelmi vezető (ha elfelejtődött volna: én) néha órákig keresett egy-egy könyvadagot, mert el kellett számolni a kiadókkal. A raktáros ezt néhány perc alatt megtalálta – elvégre ő tette oda egy évvel előtte. Nem volt ebben célzatos megdolgoztatás – a félhomályos folyosókon, alacsony belmagasságú labirintusban nemigen volt kedve beszélgetni az embernek. Legfeljebb a teázás, falatozás közben a folyosó végi kiöblösődésben. A raktáros egyszer belekapott egy történetbe: ötvenhat végének romos városáról, nem részletezett parancsról, kihalt utcákon átszáguldó autóról vagy motorkerékpárról volt szó, amelyet ő vezetett. Meg félmondatok a „testületről”, még ötvenhat előtt. Az alagsorban az illem azt diktálta, hogy bármiről csak annyit, amennyi a másiktól önszántából kijön. Így a viszonteladóktól sem illett megkérdezni, hogy az egyik miért ennyi, a másik meg amennyi árérért keresi meg ily módon a vékony szelet kenyérré válót. Elvégre ők sem kérdezték meg, miért én vagyok most a kereskedelmi vezető, mikor a múlt héten még a főnök úr volt az. Így arról sem – bár a vállalati sofőröközés ezáltal rögtön hogy úgy mondjam, más dimenzióba került –, hogy a raktáros miként került ifjan az ÁVH-hoz, besorozva-e avagy kiválasztva. Nagy szónoklatok helyett beszédes jelek vehetőek az életben, feltéve, ha van rá szemünk, ha meg nincs, akkor úgyis édesmindegy, az élet megy a maga kitaposta útján.

A golyófütyüléssel történet óta nagy óvatossággal kezeltem a raktárost, gondosan ügyelve arra, nehogy feltűnjön ez az elővigyázatosság. Nem a múlt miatt, amiért ki tudja, mikor miben lehetett része, akár csak a „parádés kocsiskodás”-nak nevezett sofőröközés nyilvánvalóan diszkrét jótéteménye után is, hiszen egy mindújra megtagadott múltú országban a jelen mindig az igazolások, a jövő meg az igazodások kora.

A folyosó végén, a már említett kiöblösődés egyik szegletét koszlott függöny takarta, itt szoktunk ruhát váltani. Jómagam is indultam innen színházba, némi aggodalommal, hogy a pinceszag vajon nem terjeng-e körülöttem a parfümillatú környezetben. Egy este a raktáros szokatlan díszben lépett ki: zakó, nyakkendő, miként – ahogy mondani szokták – a nagy könyvben írva vagyon. Kérdő tekintetemre csak annyit mondott: „Könyvbemutatóra megyek”. Minthogy itt, félig a föld alatt mindannyian a könyves szakmában ügyködtünk, a közlés nem lephe-

tett volna meg, ám ha munka közben bele is lapozhatott új és régi kiadványokba, a raktáros eddig nem számolt be hasonló jelenléti készlettségéről.

Másnap, teázás közben rám nézett és azt mondta: „Ahol csak megjelentek, mindig a pusztítás.” Értetlenül bámulhattam, mert kibökte: a kommunizmus áldozatairól szóló könyv bemutatóján vett részt. S megint belekezdett: „Ahol megjelentek, csak a baj. Egy vendéglőben dolgoztam. Átvették, aztán mehettem onnan.”

Voltak helyzetek, amikor – bár tudtam, hogy a valóságban nem következik be – úgy véltem, mintha a csodálkozástól megüvegesedett volna a tekintetem. Miként abban a pillanatban is, a szótlan ámulatban, mert nem voltam benne biztos, hogy jól hallom-e, amit hallok. Akárha egy mágneses anomália közelében: hullámok járták át a ház betonalapjait, az addigi biztosnak tűnő pontok elmozdultak a térben.

Mint utaltam rá, az alagsori illem a tolakodó kíváncsiságot nem engedte meg, így kérdéseim csak belül támadtak, olyasféleképpen, ahogy elgördülő erőszakos kerék nyomán szívós füvek felágaskodnak. Vajon hova sorolja a testületben töltött – s mesélései szerint – sosem tagadott éveit? S hova parancsnokai és azok megbízóinak szándékait, akik – a világ ugyebár meglehetősen leegyszerűsítő besorolása szerint – ugyanoda tartoztak, mint a szóban forgó könyv által is kárhoztatottak.

Sosem vonható meg bárkinek a joga, hogy nézeteit a világról, a körülmények nyomós hatására alapvetően átalakítsa. Mivel a raktáros soha nem beszélt előttem arról, vajon mikor érzett először megcsalatottságot, ezért a valahai szolgálata és jelenlegi beállítódása közt jótékony feledékenységgel semmiféle ellentmondást látni nem akaró nagyvonalúsága feletti meglepetésem akár természetesnek is mondható.

A vélhetően elmerevülő tekintetembe beszüremlett némi bosszúság. Életem azon szakaszában már úgy véltem, hogy ha megtalálom rosszkedvem okát, akkor e felismerésem enyhíthet a feltörő rossz hangulatomon.

Noha látható jelét nem tapasztaltam, de emberismeretem – s ez nem képesség kérdése, inkább az e tájon eltöltött(-endő) évtizedekkel együtt járó túlélési érzékenység – azt súgta: a raktáros arcomat fürkészi, hogy miként viseltetem bejelentése iránt. Persze a világért sem kajtatna utánam a raktár labirintusában, vagy próbálná kifülni mással folytatott beszélgetéseimet, inkább majdhogynem állati ösztönnel, éberséggel, mely a legapróbb rezdüléseket is fogja. S a raktáros – úgy sejtettem – voltaképpen azt akarja kipuhatolni, miként vélekedem nem is a váratlan mondatáról, s ezáltal a magatartása értelmezhetőségéről, hanem magáról a könyvben taglalt tényekről. Közkeletű hasonlattal a nyulat akarná kiugrasztani a bokorból, s a nyúl én volnék, hallgatásom bokrában, még ha ő is csak egy jól megválasztott bokorban fészkelte el magát, netán egy, az enyémnél jobban védő bokorban. Rosszkedvemben akár bevallhatnám, hogy életem egy

szakaszában magam is közel kerültem azon eszmékhez, amelyek milliók számára tűntek eligazítónak a világ igazságosabbnak remélt működtetéséhez, s a velük való általános leszámolás idején hiába mentem a magam szerepét akár az életkorilag is magyarázható ártatlansággal (ártalmatlansággal?), a szembe-sülés nem takarítható meg, még ha a tükröt, meglehetősen váratlanul, olyan ember tartja is előlem, akit a múltja aligha jogosít fel e szembesítő szerepre, sőt előélete miatt akár hallgathatna is.

Ha így tekintem, nem is szembesítőm készlet szembenézésre, hanem mai önmagam azzal a valaha jóhiszemű ifjúval, aki lehettem (egy ma már kívülről látott személlyel), bár a raktáros erkölcsi csőszömnnek aligha, legfeljebb múltam útkaparójának szegődhetne el. Önvizsgálatom fölszabadítójául tolakodik, anélkül, hogy ezt sejtene, avagy ki tudja, sosem szabad biztosra menni, hiszen fürkésző bizalmatlansággal lesi a saját tüntető nyíltsága kiváltotta hatást. Mintha színvállásra akarna készíteni, még ha ezen vélekedés mindinkább az üldöztetési mánia minősített változatát vetíti is előlem. Lám, a raktáros, kit lakásomba nem engednék be, beköltözik teljes valómba, nyugtalanságom forrása, figyelmeztetés, mint a küszöb, melyben váratlanul megbotlunk.

Szégyenkezés környékezett az eleve védekezésnek már a kényszere miatt is, holott sem máshoz, sem más javaihoz soha nem nyúltam, bár e megállapítás mindig csak bővebb megszorításokkal érvényes, merthogy én is elfogadtam a mások által létrejött állapotokat, s mindent, mi abból következett. Akaratlan magam mentése is megalázó, hiszen emlékszem arra a régi, elhúzódó és többszöri latolgatással hozott döntésre, amikor ígéret nélkül is úgymond elcsábultam, véleményeim szerint javítani a meglevőt, holott a fennen hangoztatott elvek szerinti építmény akkor már inkább egy habókos építőmester elmeműveként kezdett alakulni.

Akkor meg honnan a fölény, hogy ítélekem? Hiszen a pedáns ifjú, a vállalati felszólalásom után, ha némi zavarral is, de döntésével kíméletlen egyértelműséggel a letudni vélt előidő panoptikumába szánt. Semmit nem tudhatott valahai rajongásaimról és kételyeimről, a megcsalatottság felbőffenő gyomorsaváról, de mit is érdekelnék a nemzedéki kihalás természetrajzi szépségei. A mások által elrontott világ helyrehozatalának elszántsága fűti is, mint fűtött engem is – utólag már elvesztegetettnek tekintett – évtizedeim során, bár ő megpróbálja némi hűvös eleganciába csomagolni.

Érdes bosszúság köszörült: miért akarom elrendezni, amire senki nem kért és nem hatalmazott fel? Épp itt, az alagsorban? Elítélt vagyok, bírói végzés nélkül is, az idő ítélőszéke előtt, s a raktáros is az. Akárcsak a biológus barátom, aki szelíd és feloldozó társakat, eladhatatlan remekműveket: klasszikusokat és filozófiát rakosgat a cipőktől kopogó járdaszint alatt.

Talán nincs is jobb hely, mint a külvilágtól elrejtett alagsor, amely bárki ellen még védhető. Ha már a katonai túlképzés áldozataiként – hál' istennek – a meddő harc nélküliségben kényszerülünk tengődni.

S már sajnáltam azt az ifjút, aki a félszegen is könyörtelen döntést hozta szerénységemről, hiszen látni véltem pár évtizeddel később, az élet nagy füstölőkamrájában megérleltként, amikor jómagam már nem is e felszíni világ kárörvendő tagjaként leledzem valahol, sokkal inkább a csend bukszusokkal szegett birodalmában, s ő szürkére pácolt arcborral állja az üde utódok elnéző pillantását a nagy ítélkezés alatt, kíméletes bánásmódot remélve. Mert az ítélet mindig eljő, s mindig más a vélnél, a reméltről most ne is révedezzünk.

S dühödten kezdtem állni a raktáros célzógömbön edzett tekintetét. S bár cipelt adagjaim nőttek, önérzetem kevésbé.

Már ismét a felszíni világ visszafogadottjaként, évekkel később előmerészkedtem a történettel barátomnak. Zavarba jött. „Golyózápor? Testület? Nyugdíjas sofőr volt. Nem tudtam több pénzt adni neki. Egy év után elment. Most egy diplomás fiú tartja rendben a könyveket. Örülhetek, hogy ennyiért elvállalta...”

Megint átjárt az alagsor nyáron is finom permetként belém telepedő hívőssége, ahol talán nem is a véletlen küldötte volt a raktáros, hanem az embernek teljességgel mindig átfoghatatlan elrendezés követe, kinek jelzése intés is, biztatás is a végleges búcsú előtt a drótakadályokon fönnakadt harcosoknak. Mert nem mennydörgő szövegokban, kétségeinkben az ítélet.

